

VEKALET TEORİSİ KAPSAMINDA ORTAYA ÇIKAN VEKALET MALİYETLERİNİN MUHASEBESİ VE RAPORLANMASI*

Dr. Öğr. Üyesi Elçin ŞİŞMANOĞLU^a
Arş. Gör. Durdane Tuğçe KARAYİĞİT^b
Prof. Dr. Selahattin KARABINAR^c

Teorik İnceleme
(Theoretical Research)

Muhasebe ve Vergi
Uygulamaları Dergisi
Kasım 2020; 13 (3): 975-987

ÖZ

Vekalet teorisi, birbirleri ile işbirliği durumunda olan tarafların motivasyonlarını, birbirlerini kontrol etme gereksinimlerini, aralarındaki bilgi akışını ve bu akıştan kaynaklanan sorunların çözümünü ele alan bir teoridir. Ekonomi, yönetim - organizasyon, satış - pazarlama ve muhasebe - finans gibi geniş alanda kullanılan, araçsallığı yüksek bir teoridir. Literatür taramasında vekalet teorisi ve asıl-vekil sorunları ile ilgili uygulamada farklı çalışmaların yapıldığı görülmekle birlikte, bu teori kapsamında vekalet maliyetlerinin neler olduğu ve finansal tablolarda nasıl raporlandığı konu edinen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada vekalet maliyetlerinin neler olduğu ve bu maliyetlerin finansal tablolarda hangi kalemler içinde raporlandığı ile ilgili kavramsal bir araştırma yapılması amaçlanmıştır.

Çalışmanın sonucunda vekalet maliyeti olarak sayılan kalemlerin zaten işletmenin genel giderleri içinde var olduğu (sütteki kaymak) ama vekalet maliyeti adını ve başlığını taşımadığı görülmüştür. Vekalet maliyetlerinin üst yönetime raporlaması için ayrı bir sisteme gerek olmadığı, tüm giderleri içinden süzülüp raporlanmasıyla çözülebilecek bir işlem olduğu sonucuna varılmıştır. Öte yandan sadece vekalet maliyetlerinin raporlanmasına ilişkin ayrı bir sistem kurmanın fayda/maliyet ölçütü açısından anlamlı olmayacağı görüşüne ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Vekalet, Vekalet Teorisi, Vekalet Maliyeti, Asıl-Vekil İlişkisi.

JEL Kodları: M10, M40.

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Şişmanoğlu, E., Karayığit, D. T., Karabınar, S. (2020). Vekalet Teorisi Kapsamında Ortaya Çıkan Vekalet Maliyetlerinin Muhasebesi ve Raporlanması. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 13 (3), xx-xx.

* Makalenin gönderim tarihi: 04.12.2019; Kabul tarihi: 05.05.2020, iThenticate benzerlik oranı %87 (Yazarlar, çalışmanın Giriş başlığına dipnot olarak da verilen, yayınlanmış olan tam metin bildirinin gözden geçirilmiş versiyonu olmasının benzerlik raporunun yüksek çıkmasına neden olduğunu belirtmişlerdir. Rapora göre bu oranın %82'lik kısmı söz konusu tam metin bildiriye aittir.)

^a İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, elcins@istanbul.edu.tr,

ORCID: [0000-0003-3219-8640](https://orcid.org/0000-0003-3219-8640)

^b İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, tugce.karayiigit@istanbul.edu.tr,

ORCID: [0000-0002-5130-3912](https://orcid.org/0000-0002-5130-3912)

^c İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, selahattin.karabinar@istanbul.edu.tr,

ORCID: [0000-0003-3102-979X](https://orcid.org/0000-0003-3102-979X)

Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi

Ankara SMMMO

ACCOUNTING AND REPORTING OF AGENCY COSTS UNDER THE SCOPE OF AGENCY THEORY

ABSTRACT

Agency theory is a theory that deals with the motivations of the collaborating parties, the need to control each other, the flow of information between them and the solutions of the problems arising from this flow. It is a highly instrumental theory used in a wide range of fields such as economics, management - organization, sales - marketing and accounting - finance. In the literature review, it has been seen that different studies have been carried out in the application of agency theory and principal-agent problems. However, there is no study about what the agency costs are and how they are reported in the financial statements within the scope of this theory. In this study, it is aimed to carry out a conceptual research on what the agency costs are and in which accounts these costs are reported in the financial statements.

As a result of the study, it has been seen that the items attributed as agency costs already exist within the general expenses of the enterprise (cream in milk), but do not include the name and title of agency cost. It is concluded that there is no need for a separate system for reporting the agency costs to the senior management, it is a transaction that can be resolved by filtering and reporting all expenses. On the other hand, it was concluded that it would not be meaningful to establish a separate system for reporting agency costs only in terms of cost-benefit criteria

Keywords: Agency, Agency Thoery, Agency Costs, Principal-Agent Relationship.

JEL Codes: M10, M40.

1. GİRİŞ¹

Vekalet teorisi, birbirleri ile işbirliği durumunda olan tarafların motivasyonlarını, birbirlerini kontrol etme gereksinimlerini ve aralarındaki bilgi akışı konularını ele alan bir teoridir. 1932 yılında Berle ve Means tarafından ele alınmış ve 1976 yılında ise Michael C. Jensen ve William H. Meckling tarafından “Asıl-Vekil Yaklaşımı” ve “Pozitivist Vekalet Yaklaşımı” olmak üzere iki farklı yönde geliştirilmiştir. Asıl-Vekil Yaklaşımı, birbiriyle işbirliği içinde olan tarafların ideal ilişki seviyesinin geliştirilmesini ele almaktadır. Pozitivist Vekalet Yaklaşımı ise asıl ile vekil arasındaki amaç farklılıklarını ve vekilin kendi çıkarları için hareket etmesini sınırlayan kontrol sistemlerinin oluşturulması gerektiği üzerinde durmaktadır.

Vekalet teorisi, bireysel çıkarlarını maksimum seviyede tutan asıl ve vekillerin homo-economicus davranış tarzını temel alarak, vekalet ilişkisi içinde yer alan tarafların faaliyetlerini açıklamaktadır. Vekalet teorisine göre bir kişi, grup veya bir kurum adına hareket ediyorsa vekil konumunda, onun temsil ettiği kişi ya da grup ise asıl konumundadır. Vekalet veren (asıl) ve vekil arasındaki ilişki ise vekalet ilişkisi olarak adlandırılmaktadır. Bu ilişki

¹ Bu çalışma 26-27 Ekim 2019 tarihlerinde yapılan 9. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresinde bildiri olarak sunulmuş ve tam metin olarak bildiriler kitapçığında basılmıştır.

yazılı veya sözlü bir şekilde meydana gelen sözleşme sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda asıllar amaçlarına ulaştırma konusunda daha fazla teknik bilgiye sahip olan vekillerden bir ücret karşılığında kendi adlarına işletmelerini yönetmeyi talep ederler. Böyle bir durumda vekilin asılın çıkarlarını göz ardı ederek kendisi için fırsat yaratma yoluna gidebilme riski doğar. Bu kapsamda vekilin daha fazla teknik bilgiye sahip olmasından kaynaklanan bilgi asimetrisi ortaya çıkar. Bu durum ise asılın beklentileri ile çelişen bir ortam oluşturur. İşte vekalet teorisi böylesi bir ortamda oluşabilecek olumsuzlukları konu edinir.

Vekalet teorisi ve asıl vekil sorunları ile ilgili uygulamada farklı çalışmaların yapıldığı görülmekle birlikte, bu teori kapsamında vekalet maliyetlerinin neler olduğu ve finansal tablolarda nasıl raporlandığını konu edinen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada vekalet maliyetlerinin neler olduğu ve bu maliyetlerin finansal tablolarda hangi kalemler içinde raporlandığı ile ilgili kavramsal bir araştırma yapılması amaçlanmıştır.

2. VEKALET TEORİSİ VE GELİŞİM SÜRECİ

Bu bölümde vekalet teorisinin tanımı, gelişim süreci ve vekalet ilişkisi incelenecektir.

2.1. Vekalet Teorisinin Gelişim Süreci

Vekalet kavramı, Türk Dil Kurumu'na göre kelime anlamı olarak 'birinin yerine bakmak, görevini üstlenmek' manasına gelmektedir (www.tdk.gov.tr). Bu kavramın kelime anlamından türeyen vekalet teorisi, literatürde ve yaşamın birçok farklı alanlarında uygulanan ve kullanılan bir teoridir. En genel anlamıyla vekalet teorisi, birisinin kendi işini yaptırmak amacıyla başka bir kişiyi görevlendirmesi ve bu kişiler arasında meydana gelen ilişkinin incelenmesi olarak açıklanabilir (Babacan ve Eriş, 2006: 91). Bu teori, işletme sahiplerinin amaçlarına uygun olarak yönetici konumundaki kişilerin bir bedel karşılığında çalışmasını teşvik etmeye odaklanmaktadır (Liefner, 2003: 477). Literatür kapsamında vekalet teorisi, birbirleriyle ilişkili tarafların amaçlarının uyuşmadığı durumlarda ortaya çıkan uyuşmazlığın sebeplerini ve sonuçlarını araştıran bir teoridir (Aren ve Karataş, 2004: 184). Bu doğrultuda vekalet teorisine göre işletme sahipleri ile yöneticileri arasında bir çıkar ortaklığı anlaşması yapılmaktadır. Anlaşma ile yöneticilerin işletme yararına çalışması beklenmektedir (Demsetz ve Lehn 1985: 58). Bu noktada taraflar arasındaki ilişkiye bağlı olarak vekalet teorisi ortaya çıkmaktadır.

Ekonomistler, 1960 ve 1970'li yıllarda bireylerde ve gruplarda oluşan risk paylaşımı konusuna odaklanmışlardır. Bu konu, birbiriyle işbirliği içerisinde olan tarafların risk almalarına ilişkin farklı tutumları olduğunu ifade etmektedir. Böylece taraflardaki ifade edilen farklılık ile birlikte vekalet

teorisi kavramı şekillenmiştir (Eisenhardt, 1989: 58). Jensen ve Meckling, 1976 yılında yaptıkları ‘Firma Teorisi’ (The Theory of The Firm) isimli çalışmalarında vekalet teorisi, mülkiyet hakları ve finans alanındaki ilerlemeleri kullanarak firmaların mülkiyet yapısını incelemişlerdir. Bu makalede vekalet teorisi, bir veya daha fazla kişinin kendi adına çalışması için başkasını görevlendirmesi ve bu kişilerin farklı hedeflerinin olması şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca firmalardaki güçler ayrılığı nedeni ile vekalet problemlerinin ortaya çıkması ve bunun da bir maliyeti olduğu ileri sürülmüştür (Jensen ve Meckling, 1976: 308). Böylece bu çalışma vekalet teorisi kavramının doğuşu ve gelişimi ile ilgili önemli bir adım olarak kabul edilmektedir.

Barry Mitnick de 2006 yılında ‘Vekalet Teorisinin Kökeni’ isimli çalışmasında teorinin doğuşunu ve gelişim sürecini ele almaktadır. Çalışmaya göre, vekalet teorisinin ekonomi alanında geliştiği, örgütsel alanda genişlemesinin devam ettiği ve sosyoloji, siyaset bilimi ve politika gibi alanlarda da uygulandığı görülmektedir. Ayrıca işletme alanında muhasebe, finansman, pazarlama ve organizasyon gibi bilim dallarında da kullanılmaktadır. Bu nedenle vekalet teorisi, farklı disiplinlerde kullanıldığı ve belirgin koşullara sahip olmadığı için teorinin ortaya çıkış noktasının kesin olarak belirlenmesi oldukça güçtür. Vekalet teorisinin temel kavramları siyaset bilimi, yönetim, iktisat gibi sosyal bilim alanlarında farklı akımlar çerçevesinde geliştirilmiş ve sonra bu alanlar ortak bir vekalet teorisi etrafında birleşmiştir (Mitnick, 2006: 4).

Sözü edilen çalışmalarda görüldüğü gibi vekalet teorisi kavramı, bireylerin rasyonel olarak hareket etme isteği doğrultusunda faydalarını en üst düzeye çıkarmak için çalıştıkları varsayımı ile ortaya çıkmıştır. Tarafların her ikisi de kendi çıkarlarını göz önünde tutup diğer tarafı daha az önemsemektedir. Günümüzde daha fazla karmaşık hale gelen ekonomik ortamla birlikte de profesyonel yöneticilere ihtiyaç artmış ve taraflar kendilerini daha çok düşünür duruma gelmişlerdir. Bu noktada yöneticiler ile işletme sahipleri arasında amaç farklılığı ortaya çıkmakta ve böylece vekalet teorisi oluşmaktadır.

2.2. Vekalet İlişkisi

Gelişen ekonomi ile birlikte işletme ölçeğinin büyümesi ve gelişmesi de kaçınılmaz olmaktadır. Aynı zamanda yönetici olan işletme sahipleri yerlerini profesyonel yöneticilere devretmek zorunda kalmaktadır. Yöneticiler yaptıkları iş karşılığında daha fazla ücret talep etme isteğiyle hareket etmekte, işletme sahipleri ise yöneticilerin kaynakları ne kadar etkin ve verimli kullandığı konusunda endişe duymaktadır. İşletme sahipleri ve yöneticiler arasında meydana gelen bu ilişki vekalet ilişkisi olarak tanımlanmaktadır (Akarkarasu, 2000: 12). Başka bir tanıma göre vekalet

ilişkisi, mülkiyete sahip olan pay sahipleri ile işletme adına çalışan başka bireyler arasında bir sözleşme yapılmasıdır (Çoban, 2018: 10).

Vekalet ilişkisinin oluşabilmesi için asıl ve vekil olarak adlandırılan iki tarafın varlığı gerekmektedir. Bu ilişkide bir kişi veya bir kurum adına hareket eden ve şirket adına ekonomik kararlar alabilen tarafa vekil, vekilin temsil ettiği kişiye yani vekalet veren tarafa ise asıl denilmektedir (Aren ve Karataş, 2004: 184). Bu noktada asılın vekile sorumluluğunu devretmesi için yapılan sözleşme kapsamında vekalet ilişkisi ortaya çıkmaktadır (Dragomir, 2008: 3).

Teoride asıl, vekil tarafından yapılması gereken görevleri sunan, vekil ise görevleri yerine getiren ve süreç hakkında bilgi sahibi olan kişiyi temsil etmektedir (Bohren, 1998: 746). Vekil işi yapan taraf olduğu için iş ile ilgili ayrıntılara ve fırsatlara daha fazla hakim olmaktadır. Vekilin asıldan daha çok bilgi sahibi olduğu noktada ise bilgi asimetrisi problemi ortaya çıkmaktadır (Mitzkus, 2013: 5). Vekilin davranışı ile birlikte ortaya çıkan bilgi asimetrisi vekalet sorununu doğurmaktadır (Jensen ve Meckling, 1976: 308). Böylece taraflar arasında denge bozulmakta, vekil daha çok teknik bilgiye sahip olduğu için taraflar arasında anlaşmazlık ortaya çıkmaktadır. Ayrıca vekil, işletmenin kârını maksimum seviyeye çıkarmak için görevlendirilmiştir ancak kendi kârını da arttırabilmesi için fırsat bulduğunda bu fırsatı değerlendirecektir. Vekilin iş yapan tarafta yer almasından ve daha fazla bilgiye sahip olmasından dolayı da kendi çıkarı için daha yüksek bir beklentiye girme durumu doğabilmektedir.

Yetersiz ve kusurlu olan bilgiden kaynaklanan bilgi asimetrisi kapsamında iki farklı fırsatçılık sorunu ortaya çıkabilmektedir. Bunlardan birincisi, sözleşme yapılmadan önce taraflardan birinin ihtiyaç duyulan bir bilgiyi saklaması ile ortaya çıkan gizli bilgi (tersi seçim) kavramıdır. İkincisi ise sözleşme imzalandıktan sonra ortaya çıkan faaliyetlerin sonucunun saklanmasından kaynaklı ahlaki tehlikedir (Mesjasz, 2008: 133). Bu kapsamda vekalet teorisi, vekiller ile asılların çıkarlarının çatışacağı durumlarda vekillerin fırsatçı davranacağı varsayımı ile sorunları, sorunların nedenlerini ve sonuçlarını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Genel olarak vekalet ilişkisinde vekillerin sahip oldukları özel olan bilgileri sızdırma veya çarpıtma eğiliminde oldukları görülebilmektedir (Ekinci, 2017: 76).

3. VEKALET TEORİSİ VE VEKALET MALİYETLERİ İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Çalışmanın bu kısmında, vekalet teorisi ve vekalet maliyetleri ile ilgili yapılmış bazı çalışmalara yer verilmiştir.

Jensen ve Meckling (1976) “Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure” adlı çalışmalarında vekalet

teorisindeki unsurları, mülkiyet hakları ile firmanın mülkiyet yapısı teorisini geliştirmek için finans teorisi ile birleştirmişlerdir. Jensen ve Meckling tarafından yapılan çalışmada vekalet teorisi unsurları literatürde ilk defa ele alınmış ve vekalet teorisi gelişimine ışık tutulmuştur. Çalışmamızda da Jensen ve Meckling tarafından geliştirilen vekalet teorisi ve vekalet maliyet unsurları muhasebe ve finansal raporlama bakış açısıyla ele alınmıştır.

Turaboğlu (2003) ‘Vekalet Maliyetleri ve Temettü Kararları İlişkisi’ adlı çalışmasında vekalet maliyetleri ve problemlerinin temettü kararlarında önemli rol oynadığını ve bunun da firma performansını etkileyip etkilemeyeceğini araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda vekalet maliyetlerinin temettü kararlarını etkilememesi için pratik çözümler önerilmiştir.

Gomoi ve Pantea (2016) “The Impact of Signaling Theory and Agency Theory on the Financial Reporting” adlı çalışmalarında finansal raporlama sürecinde finansal teorilerin etkisini ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda vekalet teorisine değinmişlerdir. Bu teoriler arasında muhasebe bilgi kullanıcılarının çeşitli alternatif yöntemleri kullanma tercihini açıklayan sinyal teorisine ve bilgi asimetrisi kavramı altında yöneticiler, hissedarlar ve paydaşlar arasındaki çatışmaya dikkat çeken vekalet teorisi konularına yer verilmiştir.

Karoğlu (2016) “Vekalet Kuramı Perspektifinden Yönetim Kurulu Kompozisyonunun Finansal Performans Üzerindeki Etkisi: BİST İmalat Sektörü Örneği” adlı çalışmasında yönetim kurulu kompozisyonunun finansal performans üzerindeki etkisini Borsa İstanbul’da işlem gören imalat işletmelerinin verilerini kullanarak incelemiş ve yönetim kurulu büyüklüğünün ve yabancı yönetici oranının, finansal performans üzerinde anlamlı ve pozitif yönlü etkisinin olduğunu belirtmiştir.

Çopuroğlu ve Korkmaz (2018) “Vekalet Teorisi, Sermaye Yapısı ve Firma Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” adlı çalışmalarında vekalet teorisi kapsamında Türkiye’de sermaye yapısının, finansal kaldıraç ve firma performansına etkisini deneysel olarak araştırmışlar ve finansal kaldıraçın Türkiye’de yer alan firmaların finansal performansları üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğunu belirtmişlerdir. Borç oranındaki yükseliş firma performansının düşüşü ile ilişkilendirilmiştir. İncelenen firmaların kaldıraç ve finansal borç oranları yükseldikçe, nakit akımları kaynaklı vekalet maliyetlerinin azalabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Yaşbay Kobal ve Ataman (2018) “Vekalet Teorisi ve Kaynak Bağımlılığı Teorisi Bağlamında, Yönetim Kurulunun Yapısal Özellikleri ile Finansal Kaldıraç ve Karlılık Oranları Arasındaki İlişki: Halka Açık Gıda Şirketleri Üzerinde Bir Araştırma (2005-2016 Dönemi)” adlı çalışmalarında vekalet teorisi ve kaynak bağımlılığı teorisi kapsamında, yönetim kurulunun yapısal özellikleri ve rolleri ile finansal performans arasındaki ilişkiyi araştırmış ve halka açık gıda şirketlerinde bu özelliklerin tek başına finansal performans

ile ilişkisinin olabileceğini gösteren bir bulguya rastlamadıklarını belirtmişlerdir. Bu çalışma konumuza yakın olan bir çalışmadır.

Kalash (2019) ‘Firm Leverage, Agency Costs and Firm Performance: An Empirical Research on Service Firms in Turkey’ adlı çalışmada kaldıracın, düşük veya yüksek vekalet maliyetlerine sahip olan firmalarda performans üzerindeki etkisini analiz etmiştir. Araştırma kapsamında kaldıracın firma kârlılığı üzerindeki etkisinin negatif olduğu ve bu negatif etkinin daha yüksek vekalet maliyeti olan firmalar için (yüksek büyüme fırsatları ve daha az maddi duran varlıklara sahip firmalar) daha yüksek, serbest nakit akışları için (yüksek serbest nakit akışlarına sahip firmalar) vekalet maliyetine sahip olan firmalar için ise daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Yukarıda belirtilen çalışmalarda vekalet problemleri ve bu problemlerin neden olduğu vekalet maliyetleri finans alanı ile ilişkilendirilerek incelenmiştir. Çalışmamızda ise bu vekalet maliyetlerinin finansal tablolarda hangi kalemlerde raporlanabileceği ele alınmıştır.

Ateş (2018) “UFRS ile Finansal Raporlamaya İlişkin Teorik Çerçeve” adlı çalışmasında UFRS adaptasyonu ile kurumsallaşma teorisi, vekalet teorisi vb. gibi farklı teorik çerçeveler kapsamında incelenmiş ve bu teorik inceleme neticesinde UFRS adaptasyonunda ekonomik önceliklerden daha çok toplumsal meşruiyet baskılarının güdüleyici olduğu; zorlayıcı, taklitçi ve normatif baskıların süreçte önemli rol oynadığı açıklanmıştır.

Öner ve Uyar (2018) “Vekalet Teorisi Bağlamında Denetim Faaliyetlerinin ve Kontrol Sistemlerinin Yönetim Riskine Etkisi: Küçük ve Orta Boy İşletmelerde Bir Uygulama” adlı çalışmalarında kontrol sistemlerinin riskleri azaltıp azaltmadığını araştırmışlar ve dış denetimin yönetsel riski azalttığı hipotezi reddedip, İç Kontrol ve İç Denetim uygulamalarının operasyonel riskleri azaltmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Çalışmamızda iç kontrol sistemi vekalet maliyeti (izleme maliyeti) olarak kabul edilmiştir. Öner ve Uyar çalışmalarında vekalet maliyetlerinde optimum bir noktanın olması gerektiğini işaret etmektedir.

Yukarıdaki literatür çalışmalarından görüldüğü üzere, vekalet maliyetlerinin hangi kalemlerden oluştuğunu muhasebe ve finansal raporlama bakış açısıyla ortaya koyan herhangi bir çalışma yoktur. Bundan dolayı konunun öncelikle kuramsal çerçeveden ele alınması uygun olacaktır.

4. VEKALET MALİYETLERİ VE SINIFLANDIRILMASI

Vekalet teorisi, vekil tayin etme aşamasında kaçınılmaz olarak bir maliyete katlanması gerektiğine işaret eder. Vekalet sorunu bulunan işletmelerde çıkar çatışmasının neden olacağı risklerin giderilmesi amacıyla alınan önlemlerin parasal değeri vekalet maliyeti olarak adlandırılır. Vekalet maliyetleri asılların kazançlarını koruması ve vekillerin işletme yönetiminde

sözleşmede belirtilen ilkelere uygun olmayan davranışta bulunma durumlarını azaltmak amacıyla ortaya çıkmıştır (Öner ve Uyar, 2018: 67).

Vekalet maliyetleri üç grupta toplanmakta olup kısaca aşağıda belirtildiği gibidir (Jensen ve Meckling, 1976: 308);

- İzleme Maliyetleri,
- Bağlanma Maliyetleri,
- Önlenemeyen Kayıplar.

4.1. İzleme Maliyetleri

İzleme maliyetleri, asılların katlandığı bir maliyettir. Uzman vekillerin fırsatçı davranışlarına karşı önlem almak amacıyla yapılan iş ve işlemlerin parasal değeridir. Asıllar, vekaletten kaynaklanan sorunları çözmek, daha ötesi, sorun oluşmasını önlemek amacıyla denetim ve kontrol sistemleri kurarlar. Bu nedenle en önemli vekalet maliyetlerinden birisi izleme maliyetleridir (Yaşbay Kobal ve Ataman, 2018: 206).

Diğer taraftan asıl-vekil ilişkisinde “Ahlaki Tehlike” (vekilin sözleşmede belirtilen kurala uymaması) ve “Ters Seçim” (vekilin işe alınma sürecinde yeteneklerini yanlış belirtmesi) başka bir risk unsuru olmuştur (Osnabrugge, 2000: 94). Bu risklerin giderilmesi veya azaltılabilmesi için de asılların yönetim kurulunu daha yakından izleme yöntemini kullandıkları bilinmektedir.

4.2. Bağlanma Maliyetleri

Bağlanma maliyetleri veya ek maliyetler, asılların vekillerin kendileri yararına hareket etmelerini engelleyecek yapılar kurması uğruna ortaya çıkan güvence sağlayıcı sözleşme maliyetleridir. Bağlanma maliyetleri literatürde “tazmin edici-garanti sağlayıcı” maliyetler olarak da kullanılmaktadır (Ekinci, 2017: 77).

Bağlanma maliyetlerinin garanti sağlayıcı maliyetler olarak da kullanılmasından dolayı ‘Altın Paraşüt’ kavramı ile ilişkilendirilmesi mümkündür. Ayrıca bu kavram işletmenin yönetilmesinde daha fazla teknik bilgiye sahip olan vekilin kendini garanti altına aldığını göstermektedir (Ayaydın ve Dağlı, 2012: 216). Burada vekilin görev aldığı şirkette iş ilişkilerinin bozulması, şirketin devredilmesi veya şirketin satılması gibi herhangi bir değişiklik olması durumunda vekile işletme tarafından büyük tutarda ödeme yapılacağı veya sözleşmeye bağlı olması durumunda görevinin devam edeceğinin taahhüt edilmesi ele alınmaktadır (Evans ve Hefner, 2009: 65).

4.3. Önlenemeyen Maliyetler

Önlenemeyen kayıplar (kaçınılmaz kayıplar) ise, izleme maliyeti ve bağlanma maliyetlerine katlanılmasına rağmen ortadan kaldırılamayan

ekonomik kayıpları ifade etmektedir (Jensen ve Meckling, 1976: 319). Bir anlamda izleme ve bağlanma maliyetlerinin başarısızlığının karşılığıdır. Bu kayıplara çalışanların işletmeden bilgi sızdırabilme riski ve çalışanların başka firmalar lehine davranmalarından kaynaklanan ekonomik kayıplar örnek olarak verilebilmektedir.

5. VEKALET MALİYETLERİNİN MUHASEBESİ VE RAPORLANMASI

Çalışma kapsamını oluşturan vekalet maliyetlerinin üst yönetime raporlaması için vekalet maliyeti olarak sayılan kalemlerin de neler olduğunun farkında olunması önemli bir konudur. Vekalet maliyetleri olarak aşağıda sözü edilen maliyetlerin zaten işletmenin genel giderleri içinde yer aldığı görülmektedir. Aslında genel giderler içerisinde yer alması vekalet maliyetlerinin zaten muhasebedeki yerinin kendiliğinden oluştuğunu başka deyişle “sütteki kaymak” analogisi ile ifade edilebileceğini gösterir. Vekalet maliyetini oluşturan izleme maliyetlerinin, bağlanma maliyetlerinin ve önlenemeyen kayıpların muhasebede hangi fonksiyon gideri ve gider türünde raporlanması gerektiği sırası ile aşağıdaki tablolarda açıklanmaktadır.

Tablo 1: İzleme Maliyetlerinin Muhasebedeki Yeri

İZLEME MALİYELERİ	MUHASEBEDEKİ YERİ
1. Bağımsız Denetim Yaptırmak	
1.1. Bağımsız Denetçi Ücreti	770 Genel Yönetim Giderleri (Fonksiyon Gideri) -Dışarıdan Sağlanan Faydalar (Gider Türü)
1.2. Çalışanların Bağımsız Denetime Hazırlık Amaçlı Eğitim Maliyetleri	770 Genel Yönetim Giderleri -Dışarıdan Sağlanan Faydalar
1.3. Kurumsal Yönetim Sisteminin Kurulma Maliyetleri	770 Genel Yönetim Giderleri - Ücret Giderleri
2. İç Kontrol ve İç Denetim	
2.1. İç Kontrol Sistemi Kurma Maliyetleri (Danışmanlık vb.)	770 Genel Yönetim Giderleri -Dışarıdan Sağlanan Faydalar
2.2. İç Denetçi Ücretleri	770 Genel Yönetim Giderleri -İşçi Ücret ve Giderleri
2.3. İç Denetçilerin Kullandığı Mekan ve Donanım Maliyetleri	770 Genel Yönetim Giderleri -Amortisman Giderleri
2.4. İç Denetçilerin Eğitim Maliyetleri	770 Genel Yönetim Giderleri -Dışarıdan Sağlanan Faydalar
3. Yönetim Bilgi Sistemi Kurmak	
3.1. Danışmanlık Maliyetleri	770 Genel Yönetim Giderleri -Dışarıdan Sağlanan Faydalar
3.2. Teknik Donanım Maliyetleri	770 Genel Yönetim Giderleri -Amortisman Giderleri

Tablo 1’de görüldüğü üzere işletmeler için izleme maliyetleri bağımsız denetim yaptırmak, iç kontrol - iç denetim ile yönetim bilgi sistemi kurmak olarak üç başlık altında değerlendirilebilir. Bu maliyetlerin tümü muhasebede fonksiyon gideri olan 770 Genel Yönetim Giderleri hesabında raporlamakta olup gider türü açısından farklı alt hesaplarda gösterilmektedir.

Vekalet teorisinde asılların bilgi eksikliği sorununun ortadan kaldırılması için işletmenin finansal tablolarının bağımsız denetimden geçmesi gerekmektedir. Bu bağımsız denetim maliyeti de işletmelerde vekalet maliyeti olarak kabul edilmektedir (Öner ve Uyar, 2018: 89). Bağımsız denetim maliyetlerini oluşturan bağımsız denetçi ücreti ile çalışanların bağımsız denetime hazırlık amaçlı eğitim maliyetleri dışardan sağlanan faydalar gider türünde, kurumsal yönetim sisteminin kurulma maliyetleri ise ücret giderleri türünde raporlanmaktadır.

İç kontrol ve iç denetim maliyetlerinden iç kontrol sistemi kurma maliyetleri ile iç denetçilerin eğitim maliyetleri dışardan sağlanan faydalar gider türünde, iç denetçi ücretleri işçi ücret ve giderlerinde, iç denetçilerin kullandığı mekan ve donanım maliyetleri ise amortisman giderlerinde raporlanmaktadır.

Yönetim bilgi sistemi kurma sonucu oluşan danışmanlık maliyetleri dışardan sağlanan faydalar gider türünde, teknik donanım maliyetleri ise amortisman giderlerinde raporlanmaktadır.

Tablo 2: Bağlanma Maliyetlerinin Muhasebedeki Yeri

BAĞLANMA MALİYETLERİ	MUHASEBEDEKİ YERİ
1. Vekillere Ödenen Aylık ve Diğer Ücretler	770 Genel Yönetim Giderleri -İşçi Ücret ve Giderleri
2. Vekillerin Kullanımın Tahsis Edilmiş Araç ve Donanımlar	770 Genel Yönetim Giderleri -Amortisman Giderleri
3. Vekillerin Kıdem Tazminatı	770 Genel Yönetim Giderleri -İşçi Ücret ve Giderleri

Tablo 2’de görüldüğü üzere işletmeler için bağlanma maliyetleri vekillere ödenen aylık ve diğer ücretler, vekillerin kullanımına tahsis edilmiş araç ve donanımlar ve vekillerin kıdem tazminatı olarak üç başlık altında değerlendirilebilir. Bu maliyetlerin tümü muhasebede fonksiyon gideri olan 770 Genel Yönetim Giderleri hesabında raporlamakta olup gider türü açısından farklı alt hesaplarda gösterilmektedir. Vekillere ödenen aylık ve diğer ücretler ile vekillerin kıdem tazminatları işçi ücret ve giderlerinde,

vekillerin kullanımına tahsis edilmiş araç ve donanımlar ise amortisman giderlerinde raporlanmaktadır.

Tablo 3: Önlenemeyen Maliyetlerinin Muhasebedeki Yeri

ÖNLENEMEYEN KAYIPLAR	MUHASEBEDEKİ YERİ
1. Yolsuzluklar	?
2. Rakip Firma Lehinde Davranma	Gelir kaybı ve kârda azalma

Tablo 3'te görüldüğü üzere işletmeler için önlenemeyen kayıplar yolsuzluklar ve rakip firma lehinde davranma olarak iki başlık altında değerlendirilebilir. Yolsuzluğun muhasebede yeri yoktur. Ancak bazı işletmelerde çeşitli nedenlerle yolsuzluk yapılması durumunda, bu yapılan yolsuzluk finansal tablolarda hangi hesap kalemine ait ise ilgili hesaplarda raporlanması gerekmektedir. Rakip firma lehinde davranma ise muhasebede gelir kaybı ve kârda azalma olarak gösterilmektedir.

6. SONUÇ

Çalışmanın konusu kuramsal çerçeveden bakmayı gerektirdiğinden bu çalışmada sadece muhasebe disiplini bakış açısıyla vekalet maliyetlerinin neler olduğu ve nasıl raporlanacağı açıklanmıştır.

Çalışmanın sonucunda vekalet maliyeti olarak sayılan kalemlerin zaten işletmenin genel giderleri içinde var olduğu (sütteki kaymak) ama vekalet maliyeti adını ve başlığını taşımadığı görülmüştür. Böyle olması da beklenemez. Vekalet maliyetlerinin üst yönetime raporlanması için ayrı bir sisteme gerek yoktur. İşletmenin tüm giderleri içinden süzülüp raporlanmasıyla çözülebilecek bir işlemdir. Vekalet maliyetlerinin raporlanmasına ilişkin ayrı bir sistem kurmak fayda/maliyet ölçütü açısından anlamlı olmayacaktır. Fakat bunu yapabilmek için vekalet maliyet kalemlerinin neler olduğunun farkında olunması ön koşuldur.

Kuramsal düzeyde bakışın sonucu olarak bu çalışmada vekalet maliyetlerinin rakamsal büyüklüğüne dair tespit ve analiz yapılamamıştır. Konu ile ilgili olarak gelecekte yapılacak çalışmalarda rakamsal büyüklüğü ortaya koymaya dönük çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akarkarasu, N. (2000). Halka Açık Şirketlerde İç Denetim ve Denetim Kurullarının Etkinleştirilmesi İçin Öneriler. Yeterlik Etüdü. Sermaye Piyasası Kurulu Denetleme Dairesi. İstanbul. 6-47.
- Aren, S. ve Karataş, A. (2004). Vekâlet teorisi ve bilgi asimetrisi problemi. F. Ölçer ve A. Özyılmaz (Ed.). Güncel Yönetim ve Organizasyon Yaklaşımları. İstanbul. Seçkin Yayıncılık. 183-204.
- Ateş, S. (2018). UFRS ile Finansal Raporlamaya İlişkin Teorik Çerçeve. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi Özel Sayı 20, 248-265.
- Ayaydın, H. ve Dağlı, H. (2012). Şirket Ele Geçirmelerine Karşı Geliştirilen Savunma Taktikleri: Kavramsal Bir İnceleme. Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi 14(1), 207-230.
- Babacan, M. ve Eriş, E. (2006). Pazarlamada Vekalet Teorisi ve Kavramsal Bir Model Geliştirme. H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 24(1), 89-110.
- Bohren, Q. (1998). The Agent's Ethics in the Principal-Agent Model. Journal of Business Ethics 17, 745-755.
- Çoban, C. (2018). Vekâlet Teorisi ve TURKCELL Örneği. Journal of Politics. Economy and Management 1(1), 9-24.
- Çopuroğlu, F. ve Korkmaz, İ. H. (2018). Vekâlet Teorisi, Sermaye Yapısı ve Firma Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. G. Ü. İslâhiye İİBF Uluslararası E-Dergi 2(2), 21-33.
- Demsetz, H. ve Lehn, K. (1985). The Structure of Corporate Ownership: Causes and Consequences, The Journal of Political Economy 93(6).
- Dragomir, V. (2008). Highlights for A History of Corporate Governance. European Journal of Management 8, 32-43.
- Eisenhardt, K. (1989). Agency Theory: An Assessment and Reriew. The Academy of Management Review 14(1), 57-74.
- Ekinci, B. (2017). Asil-Vekil Arasındaki Kayırmacılığın Vekâlet Maliyetleri ile İlişkisi. Manas Journal of Social Studies 6(2), 73-96.
- Evans, J. D. ve Hefner, F. (2009). Business Ethics and the Decision to Adopt Golden Parachute Contracts: Empirical Evidence of Concern for All Stakeholders. Journal of Business Ethics, 86, 65-79.
- Gomoi, B. C. ve Pantea, F. M. (2016). The Impact of Signaling Theory and Agency Theory on the Financial Reporting. Lucrări Ştiinţifice. Management Agricol 18(2), 199-202.

Jensen M. C. ve Meckling W. H. (1976). Theory of Firm: Managerial Behavior Agency Costs and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics* 3(4), 305-360.

Kalash. İ. (2019). Firm Leverage, Agency Costs and Firm Performance: An Empirical Research on Service Firms in Turkey. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 8(1), 624-636.

Karoğlu, E. (2016). Vekâlet Kuramı Perspektifinden Yönetim Kurulu Kompozisyonunun Finansal Performans Üzerindeki Etkisi: BİST İmalat Sektörü Örneği. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi* 02(01), 65-77.

Liefner, I. (2003). Funding Resource Allocation, and Performance in Higher Education Systems, *Higher Education* 46(4), 477.

Mesjasz, K. (2008). Ekonomik Güvenlik. *Uluslararası İlişkiler* 5(18), 125-150.

Mitnick, B. (2006). Origin of The Theory of Agency: An Account by One of The Theory's Originations, <https://pdfs.semanticscholar.org/>, 2-12.

Mitzkus, S. (2013). Theoretical Basis of Supply Management: Theoretical and Practical Contributions of Agency Theory, IBA Bachelor Thesis Conference, Enschede, The Netherlands.

Osnabrugge, M. V. (2000). A Comparison of Business Angel and Venture Capitalist Investment Procedures: An Agency Theory-Based Analysis, *Venture Capital* 2, 91-109.

Öner Ö. ve Uyar M. (2018). Vekâlet Teorisi Bağlamında Denetim Faaliyetlerinin ve Kontrol Sistemlerinin Yönetim Riskine Etkisi: Küçük ve Orta Boy İşletmelerde Bir Uygulama, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi Özel Sayı* (20), 66-91.

Turaboğlu, T. T. (2003). Vekalet Maliyetleri (Agency Costs) ve Temettü Kararları İlişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 2(4).

Türk Dil Kurumu (TDK), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5d7c8bc5e99769.77417402.

Yaşbay Kobal H. ve Ataman G. (2018). Vekalet Teorisi ve Kaynak Bağımlılığı Teorisi Bağlamında, Yönetim Kurulunun Yapısal Özellikleri İle Finansal Kaldıraç ve Kârlılık Oranları Arasındaki İlişki: Halka Açık Gıda Şirketleri Üzerinde Bir Araştırma (2005-2016 Dönemi), *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi* 13(50), 187-210.

